

Intrarea armatei regale române în Turda (22 decembrie 1918)

Prof. Dr.
RĂZVAN MIHAI NEAGU

Legăturile orașului Turda cu Armata Regală Română sunt vechi și datează din secolul al XIX-lea. Un rol deosebit de important în stabilirea acestor raporturi l-a avut familia Rațiu, cea mai importantă și reprezentativă familie românească din Turda. Amintim în acest sens acțiunea doamnei Emilia Rațiu (1846-1929), soția memorandistului dr. Ioan Rațiu, care în anul 1877 a luat inițiativa de a colecta bani și materiale pentru Armata Română, care lupta pentru independență la sud de Dunăre². În opt luni, doamna Rațiu a reușit să strângă din Turda și zona limitrofă 353,44 florini, 153 lei, un galben și un șfanț. Alături de această sumă s-au mai colectat 32,700 kg scamă, 35 feșe, 60 ștergare, 4 cearșafuri, 13 cămași, 43 metri pânză, patru fețe de pernă și două fețe de masă. Aceste ajutoare au fost trimise Crucii Roșii din București³. Pentru strădaniile sale în sprijinul Armatei Române, Emilia Rațiu a fost decorată în 1878 cu Crucea Comemorativă „Elisabeta”⁴.

Evenimentul major care a marcat în mod durabil istoria Europei și a României a fost Primul Război Mondial (1914-1918). Deși țara noastră a intrat în marea conflagrație în anul 1916, pentru românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia războiul s-a întins pe toată desfășurarea acestuia, cu tot ceea ce au însemnat acei ani (suferință, privațiune, dramă). Turda și turdenii au cunoscut dramele Marelui Război prin intermediul numeroșilor răniți care au fost tratați în

Armata Română în Turda (Colecția Răzvan Mihai Neagu)

spitalele din oraș. În Turda, în perioada războiului au funcționat patru spitale pentru soldații răniți pe fronturile din Italia și Galiția. Răniții din spitalele turdene, au intrat în atenția Reuniunii Femeilor Române din Turda, condusă în acea perioadă de Lucreția Mureșan, soția protopopului ortodox al Turzii, Iovian Mureșan⁵. Membrele acestei asociații, au organizat mai multe acțiuni caritabile cu scopul de a ușura suferința soldaților răniți ajunși în Turda, indiferent de naționalitate sau confesiune. Astfel, sub conducerea preotesei, Reuniunea Femeilor Române din Turda a distribuit produse alimentare, îmbrăcăminte și materiale sanitare soldaților răniți din spitalele turdene. Acțiunile caritabile se intensificau cu ocazia marilor sărbători creștine precum Nașterea și Învierea Domnului. Strădaniile Reuniunii Femeilor Române din Turda, au fost sprijinite de reprezentanții celor două confesiuni românești (protopopul ortodox al Turzii, Iovian Mureșan, protopopul greco-catolic, Iosif Costin și parohul greco-catolic de Turda Veche, Nicolae Portos Rațiu), precum și de autoritățile maghiare din conducerea comitatului Turda-Arieș și de direcțiunea spitalului comitatens, condus de doctorul Borbély Samu.

În vederea participării la momentul Marii Uniri, românii din Turda, reprezentați de elita lor intelectuală, s-au organizat constituind Consiliul Național Român, condus de avocatul Iuliu Popescu și Garda Națională, condusă de avocatul Mihai Moldovan (5 noiembrie 1918).

Pentru România, anul 1918 a început dezastros, în contextul semnării păcii separate cu Puterile Centrale de la București (7 mai 1918). Ulterior, spre sfârșitul anului situația s-a ameliorat. La 10 noiembrie 1918, regele Ferdinand a ordonat a doua mobilizare a armatei pentru reîntrirea imediată în starea de război cu Puterile Centrale. În acest mod, țara noastră a reintrat în Primul Război Mondial⁶. În urma Convenției de armistițiu de la Belgrad (13 noiembrie 1918) dintre statele Triplei Înțelegeri și Ungaria, semnată fără consultarea României, a fost stabilită o linie de demarcație pe cursul râului Mureș, care să despartă armatele aliate (inclusiv cele române) de trupele ungare.

După reîntrirea în război, scopurile imediate ale Armatei Române au fost pătrunderea în Transilvania, prin a doua străpungere a Carpaților și depășirea liniei Mureșului fixată ca aliniament demarcațional între trupele ungare și cele aliate⁷. Guvernele României conduse de generalul Constantin Coandă și Ion I. C. Brătianu, precum și Marele Cartier General condus de generalul Constantin Prezan au făcut numeroase demersuri pe lângă statele aliate pentru a elimina această linie de demarcație, care intra într-o flagrantă contradicție cu tratatul de alianță dintre România și Tripla Înțelegere din 1916, cu realitățile demografice din Transilvania, dar și cu prevederile rezoluției Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Armata Regală Română și reintrarea în Transilvania

Înaltul Comandament a decis la 13 noiembrie 1918 începerea operațiunilor de eliberare a Transilvaniei, fiind desemnate cu această misiune următoarele unități: Divizia 7 din Corpul 4 Armată, Diviziile 1 și 2 Vânători, Regimentul 7 Vânători, regimentul de vânători de munte și o brigadă de cavalerie⁸. Ca urmare a numeroaselor solicitări venite din Transilvania, la 18 noiembrie 1918, Marele Cartier General a ordonat grăbirea deplasării trupelor spre Transilvania, pe aliniamentul demarcațional de pe valea râului Mureș, operațiune executată de Divizia 7, comandată de generalul Traian Moșoiu și Divizia 1 Vânători, comandată de generalul Aristide Lecca. Precizăm că Divizia 7 avea în componență Regimentul 15 Infanterie, cu garnizoana de pace la Piatra Neamț, unitate care va intra în Turda. Încă din 14 noiembrie 1918, fuseseră date dispoziții ca avangarda Diviziei 7 să treacă din Transilvania pentru ca alături de grăniceri să ia în stăpânire calea ferată de pe valea Mureșului și a Oltului superior. Conform ordinului dat de Marele Cartier General, Divizia 7 urma să acționeze în zona Toplița - Ditrău - Gheorghieni pe traseul Piatra Neamț - Prisecani - Borsec - Toplița - Ditrău, în timp ce Divizia 1 avea zona Comănești - Bran, pe traseul Asău - Palanca - Miercurea Ciuc⁹. Deplasarea efectivă a început la 20 noiembrie, fiind amânată din cauza condițiilor meteorologice nefavorabile, dar și de necesitatea efectuării unor incursiuni de recunoaștere a terenului. La 23 noiembrie, avangarda Diviziei 1 a trecut granița dintre România și Austro-Ungaria în zona Ghimeș - Palanca

și a intrat în orașul Miercurea Ciuc, iar la o zi distanță, avangarda Diviziei 7 a trecut granița pe la Prisecani - Tulgheș¹⁰. Riposta a fost aproape inexistentă, cu excepția unor mici incidente, iar cele două unități erau pe aliniamentul operativ de acoperire de pe cursul Mureșului. Acțiunea Armatei Române a fost deosebit de importantă pentru că ea a eliminat eventualele amenințări din nord și est contra orașului Alba Iulia, unde urma să aibă loc Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918. Până la 29 noiembrie 1918, Divizia 1 a eliberat zona izvoarelor râului Olt și Depresiunea Ciucului, majoritatea forțelor acestei divizii fiind concentrată în sectorul Odorheiu Secuiesc, în timp ce Regimentul 6 Vânători a fost trimis la Brașov și Râșnov¹¹. La 30 noiembrie, Armata Română intra în orașul Reghin, astfel că în preziua marelui moment de la 1 decembrie 1918, ea se afla departe de Alba Iulia. La începutul lunii decembrie 1918, elemente din Divizia 2 Vânători (Regimentul 2), comandată de generalul Gheorghe Dabija au pătruns în Transilvania, iar până în 21 decembrie 1918 unitatea a fost concentrată în zona Sibiu - Sebeș - Simeria - Petroșani¹².

La 2 decembrie 1918, brigada condusă de colonelul Gherescu, depășind linia de demarcație, a intrat în orașul Târgu Mureș¹³. La 4 decembrie sunt eliberate orașele Bistrița și Năsăud. Până în 6 decembrie, Divizia 7 a fost concentrată în regiunea Reghin - Toplița - Ditrău - Gheorgheni - Borsec - Bistricioara, controlând astfel zona dintre Târgu Mureș și Bistrița, cu sprijinul gărzilor naționale românești, dar și a celor săsești¹⁴.

Acțiunea Armatei Regale Române în Transilvania a fost una de o foarte mare

importanță deoarece în acest mod a fost asigurată ordinea, liniștea, avutul și viața locuitorilor din această zonă indiferent de naționalitate. De asemenea, Armata Română a fost într-o permanentă legătură cu Marele Cartier General și Consiliul Dirigent al Transilvaniei. Divizia 1 a intrat la 7 decembrie în Brașov. În cadrul vizitei pe care a efectuat-o la București între 9-13 decembrie 1918, generalul Louis Franchet d'Esperey a fost de acord cu depășirea de către Armata Română a liniei de demarcație, astfel că la 13 decembrie Marele Cartier General a ordonat ocuparea tuturor teritoriilor românești din Austro-Ungaria, cu excepția Banatului¹⁵. La o zi distanță, Divizia 7 a primit misiunea să ocupe regiunea Turda - Cluj - Dej¹⁶, în timp ce Divizia 1 Vânători trebuia să susțină acțiunea Diviziei 7 și să împingă maximul posibil de forțe în zona Alba Iulia - Aiud, pe valea Mureșului¹⁷.

Până la momentul intrării în Turda, Armata Regală Română a eliberat orașele: Sighișoara (15 decembrie), Blaj și Mediaș (16 decembrie), Alba Iulia, Aiud și Teiuș (19 decembrie), Dej (21 decembrie).

Armata Regală Română în Turda (22 decembrie 1918)

Înainte de a prezenta concret datele intrării Armatei Române în Turda considerăm că se impun unele precizări. De la început precizăm că acesta a fost unul dintre cele mai așteptate și importante momente ale comunității românești din Turda. Aceasta era foarte bine organizată, remarcându-se din acest punct de vedere mai multe asociații dintre care amintim: despărțământul local al ASTRA, Societatea de lectură a femeilor române, Reuniunea meseriașilor români,

Așteptând Armata Română în Turda – Augustin și Nicolae Portos Rațiu (Colecția Răzvan Mihai Neagu)

Banca Arieșana, filialele locale ale Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania și Partidului Social Democrat din Ungaria, secția română. Nu putem ignora cele două protopopiate, ortodox și greco-catolic foarte active pe plan confesional, dar și național. Elita laică și ecleziastică a Turzii a fost perfect conștientă de misiunea sa națională și a contribuit substanțial la desăvârșirea Marii Uniri.

La 5 noiembrie 1918, la Turda s-au pus bazele Consiliului Național Român, filiala locală condusă de avocatul Iuliu Popescu și Garda Națională, condusă de avocatul Mihai Moldovan. Turda și comitatul Turda – Arieș și-au trimis delegații la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, care a votat unirea Transilvaniei cu România.

Acestea au fost datele și contextul în care Armata Regală Română a intrat în Turda pe 22 decembrie 1918. Cel care s-a preocupat de problemele tehnice ale intrării Armatei Regale Române în Turda a fost avocatul Augustin Rațiu. În acest sens, el s-a deplasat la Târgu Mureș, unde a discutat cu colonelul Anton Gherescu, modalitățile concrete de intrare a trupelor române în orașul de pe Arieș¹⁸. Evenimentul a fost relatat în presa vremii, remarcându-se ziarul *Unirea* de la Blaj, nr. 38 din 29 decembrie 1918¹⁹. În acest periodic se arată că oștirea română a fost așteptată îndelung de populația românească: *Ora mult dorită a bătut și pentru noi turdenii. În fine a sosit aici mândra oștirea românească. Au așteptat-o părinții, moșii și*

*strămoșii noștri veacuri întregi, și totuș săptămâna din urmă de așteptare ni s'a părut o veșnicie*²⁰. Din ziarul amintit mai aflăm că timp de două săptămâni prin Turda s-au retras trupe germane: *Timp de 14 zile s'au strecurat pe aici neconținut nemții, umiliți și ploați ca vai de ei*²¹. Unitatea care a eliberat Turda a fost Regimentul 15 Infanterie, căruia i s-a alăturat un escadron divizionar și o baterie de artilerie, care au înaintat dinspre Târgu Mureș în zona Luduș – Ocna Mureș, inițial până la Viișoara și Războieni, aici a fost lăsat un batalion pentru apărarea importantului nod de cale ferată. Duminică 22 decembrie la Turda, soldații români au fost primiți trimfal într-o atmosferă de mare sărbătoare. Intrarea în Turda s-a efectuat dinspre Ghirișul de Arieș (azi parte componentă a orașului Câmpia Turzii). Soldații au trecut vestitul pod de peste Arieș decorat festiv, special pentru marele eveniment. Turdenii au construit și un arc de triumf împodobit cu steaguri tricolore și verdeață. Ziarul *Unirea* consemna că soldații: *venind de către Ghiriș, la istoricul pod al Turzii, care îmbrăcase din acest prilej o haină sărbătorească. Între steaguri și verdeață arcul de triumf poartă inscripția „Trăiască România Mare”*²²

Armata Română a fost întâmpinată în centrul orașului în mod tradițional, românesc cu pâine și sare, de către *lume multă românească și de conducătorii comitatului și a orașului*²³. Nu a lipsit muzica, iar în ritmul ei, Regimentul 15 a intrat în piața centrală a Turzii, unde în funtea mulțimii se aflau cele mai importante fețe bisericești

ale orașului, protopopul ortodox, Iovian Mureșan, protopopul greco-catolic, Iosif Costin și parohul greco-catolic de Turda Veche, Nicolae Portos Rațiu. Acestora li s-a adăugat președinta Reuniunii Femeilor Române din Turda, preoteasa Lucreția Mureșan, soția protopopului ortodox. Colonelul Anton Gherescu, cu chipiul în mână a sărutat crucea și a ținut un discurs gustat și intens apreciat de public, care a izbucnit în urale. A urmat defilarea militarilor români, după care în atmosfera generală de bucurie nesfârșită, care domnea în centrul Turzii, românii prezenți (intelectuali și agricultori) au încins o horă. În ziarul *Unirea* se spunea: *Sute și mii de soldați, ofițeri, dame venerabile, și fetițe sburdalnice săltau împreună cu țăranii noștri mai greoi la pas. Peste o oră a ținut această beție de fericire*²⁴.

După consumarea acestui moment, în seara acelei zile, elita intelectuală a românilor turdeni a oferit ofițerilor un banchet, urmat de o serată dansantă în clădirea teatrului orașenesc. În acest timp mulțimea adunată în oraș nu s-a retras, continuând să-și manifeste bucuria: *În timpul acesta s'a intrupat în piață din nou hora și sârba, învrăstată din când în când cu vorbiri însuflețite și aclamări frenetice*²⁵. Gazeta amintită oferă și informații despre un eveniment inedit petrecut cu această ocazie. Seara târziu au ajuns la Turda și moșii din Munții Apuseni, care au venit cu trenul, dar o stâncă prăbușită pe șine i-a împiedicat să fie prezenți de la începutul ceremoniilor. Cu toate acestea: *La miez de noapte s'a încins din nou o horă, mai avântată ca toate celelalte depâncel*²⁶. La finalul articolului din ziarul blăjean s-a amintit de privațiunile pe care l-au îndurat românii din Turda, însă s-a adus în discuție și figura marelui voievod Mihai Viteazul, ucis în apropierea Turzii la 19 august 1601, devenit un simbol al unității naționale: *Atâta voie bună și fericire românească n'a văzut Turda unguirilor îngâmfați și mărginiți de două sute și mai bine de ani, când voevodul Mihaiu porunceă pe aceste plaiuri. Umbra*

*marelui Mihaiu a planat și aceste ceasuri de sărbătoare peste lumea românească de aici*²⁷.

Un alt ziar din Transilvania, care a scris despre intrarea Armatei Regale Române în Turda a fost *Foaia Poporului*, care apărea la Sibiu, în nr. 6 din 7 ianuarie 1919²⁸. Firul roșu în jurul căruia ziaristii sibieni au prezentat evenimentul a fost personalitatea lui Mihai Viteazul, articolul care relata intrarea soldaților români în Turda, fiind intitulat *Mihai Viteazul răzbunat*. *Foaia Poporului* consemna: *Amar de vreme s-a scurs de când marele voievod Mihai a fost ucis mișelește de oamenii lui Basta pe Câmpia Turzii. De atunci încoace suferințele s-au ținut lanț de capul nostru și grozavele dureri prin care a trecut sufletul românesc ne-au stins și lacrimile din ochi... Azi umbra marelui Mihai e răzbunată, căci nepoții arcașilor lui au pus stăpânire pe Turda*²⁹.

Observăm că amintirea voievodului Mihai Viteazul era vie în conștiința românilor din Transilvania și mai ales în cea a turdenilor. Pe de altă parte, amintim că în anul 1908 protopopul ortodox al Turzii, Iovian Mureșan a constituit un fond pentru zidirea catedralei din centrul orașului, care să fie dedicată memoriei lui Mihai Viteazul.

În prezența autorităților românești, a trupelor și a gărzilor naționale, un parastas a avut loc la mormântul lui Mihai Viteazul la 24 decembrie 1918, la care au participat peste 15.000 de oameni, conform estimărilor ziarului sibian amintit³⁰.

Considerații finale

Intrarea Armatei Regale Române din Turda, la 22 decembrie 1918 a fost un moment de referință din viața comunității românești a orașului. Acest fapt a întărit decizia luată la Alba Iulia în 1 decembrie 1918, votată și de turdeni. De asemenea, evenimentul militar a devenit unul național, cu valoare de simbol pentru românii turdeni, fiind un punct de plecare în reorganizarea administrației orașului și județului pe baze românești.

THE ENTERING OF THE ROMANIAN ROYAL ARMY IN TURDA (DECEMBER, 22nd 1918)

The Great Union from 1918 was the most important event in the history of the Romanians. This moment occurred after a long battle and a sustained effort of the entire nation. It could have never become a reality without an intricate combination on internal factors, but also of a favorable international context, marked by the First World War. The Union of Transylvania with Romania was made possible also with the contribution of the people from Turda, both the intellectual elite but also the simple Romanians residents of this town. The delegation of Turda-Arieș County at the Great National Assembly in Alba Iulia on December 1st, 1918, included many personalities of the town: the priests Iovian Mureșan and Nicolae Rațiu, the lawyers Valer Moldovan, Iuliu Popescu and Augustin Rațiu. After their returning home, a very important moment in the history of Turda was that from December, 22nd 1918, when the Romanian Royal Army entered the town for the first time. This moment was thoroughly prepared and awaited by the Romanian community, an important role in this regard being played by Augustin Rațiu, who travelled to Târgu Mureș to establish the technical data of the entrance of the Romanian troops. Therefore, on December 22nd 1918, the infantry regiment led by Colonel Anton Gherescu entered Turda among an enthusiast, happy crowd that created a celebration atmosphere.

Keywords: Turda, Romania Royal Army, Great Union, World War One, Transylvania.

NOTE

1 Colegiul Tehnic Turda, jud. Cluj; e-mail: neagumihai20@yahoo.com

2 Liviu Maior, *Transilvania și Războiul pentru Independență (1877-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 48.

3 Paul Abrudan, *Ajutorul bănesc și material al transilvănenilor în sprijinul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României (II)* în Revista de Istorie, tom 30, nr. 2, 1977, p. 281.

- 4 Valentin Vișinescu, Horațiu Groza, *120 de ani de la Procesul Memorandului. Familia Rațiu înainte și după Memorand*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014, p. 95.
- 5 Răzvan Mihai Neagu, *Considerații privind viața și activitatea preotesei Lucreția Mureșan (1875-1946)*, în *Crisia*, XLVIII, 2018, p. 181-188.
- 6 Nicolae Ciobanu, Vladimir Zodian, Dorin Mara, Florin Șperlea, Cezar Măță, Ecaterina Zodian, *Enciclopedia Primului Război Mondial*, Editura Teora, București, 2000, p. 235.
- 7 Petre Otu, *România în Primul Război Mondial: Marea Unire 1918*, Editura Litera, București, 2017, p. 115.
- 8 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 126.
- 9 Ibidem, p. 127.
- 10 Ibidem.
- 11 Ibidem, p. 128.
- 12 Ibidem, p. 129.
- 13 *Unirea*, Anul XXVIII, Blaj, 11 decembrie 1918, nr. de propagandă 23, p. 2.
- 14 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea...*, p. 130.
- 15 Ibidem p. 132.
- 16 Petre Otu, *De o vârstă cu independența. De la Regimentul 15 „Războieni” la Brigada 15 Mecanizată „Podu Înalt”*, Editura Militară, București, 2012, p. 68.
- 17 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea...*, p. 134.
- 18 Gelu Neamțu, Mircea Vaida-Voevod, *1 decembrie 1918. Mărturiile ale participanților*, vol. I, Editura Academiei Române, 2005, p. 305.
- 19 Sorin Valer Russu, *Unirea de la 1918 reflectată în paginile ziarului „Unirea” de la Blaj*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 263-264.
- 20 *Unirea*, anul XXXVIII, Blaj, 29 decembrie 1918, nr. 38, p. 1.
- 21 Ibidem.
- 22 Ibidem.
- 23 Ibidem.
- 24 Ibidem.
- 25 Ibidem.
- 26 Ibidem.
- 27 Ibidem.
- 28 Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei 1 decembrie 1918*, ediție anastatică îngrijită de Ilarie Gheorghe Opreș, Editura Constantin Romanu-Vivu, Târgu Mureș, 2018, pp. 197-198.
- 29 Foaia Poporului, Anul XXVI, Sibiu, 25 decembrie 1918/7 ianuarie 1919, nr. 6, p. 5.
- 30 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea...*, p. 137.